

УДК 322:316.4.063

Держава та церква в Україні: чи настане гармонія відносин?

Василь Баранівський,
доктор філософських наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
академік Української академії політичних наук

У статті висвітлено проблемні аспекти політики української влади в релігійній сфері. Проаналізовано діяльність окремих церков, підкреслено їх роль у консолідації українського суспільства.

***Ключові слова:** держава, релігія, церква, духовність, релігійна діяльність, консолідація суспільства.*

The problems of policy of Ukrainian power in relation to religious sphere are described in the article. Activity of separate churches is analysed, their role in consolidation of Ukrainian society is emphasized.

***Keywords:** the state, religion, church, spirituality, religious activity, consolidation of society.*

Найважливішою проблемою для сучасної України є забезпечення єдності суспільства, що насамперед залежить від його культурного та духовного розвитку. В релігійній сфері останнім часом загострилися суперечності у відносинах між окремими конфесіями, між державними органами та певними церквами. Парадоксальним є те, що держава іноді сама спонукає до створення проблем у суспільстві на міжконфесійному ґрунті. З одного боку, ухвалено демократичний закон «Про свободу совісті та релігійні організації», який надав право усім громадянам України вільно визначати своє ставлення до релігії та церкви, а вірянам – створювати релігійні організації.

Очевидно, цей закон мав би засвідчити демократизм української влади. Утім, як показує досвід, політика держави з релігійних питань не призвела до реального зміцнення духовності, культури, толерантності, взаємної поваги, єдності між громадянами України. Державні органи продовжують ухилятися від функції виховання, всебічного обслуговування громадян, передають її на відкуп релігійним організаціям.

Останніми роками в Україні посилилось загравання держави, політичних партій з церквами та релігійними організаціями, надання їм необґрунтованих пільг і преференцій. Деякі політики, державні мужі, науковці не усвідомлюють усіх наслідків такого процесу. Вони не розуміють, що кожна релігія, конфесія впроваджує в українське середовище певну культуру, мову, традиції, звичаї, національно-політичні орієнтації. Так, Українська православна церква Московського патріархату за своєю філософією спрямована на Москву та підлеглість їй, особливості її вчення та культури мають російське «забарвлення». А тому УПЦ МП прагне виховати у відповідному дусі населення України. Формально погоджуючись із законами Української держави, священнослужителі цієї церкви та їх прибічники проводять активну пропагандистську роботу серед пастирів та вірян справжніх українських церков, обзиваючи їх «сретиками», «розкольниками», сіють зневагу до України й українців. З усією очевидністю УПЦ МП проявляє себе антиукраїнською силою.

Зробимо невеликий екскурс в історію українсько-російських культурно-релігійних відносин. Історія свідчить, що проти національних церков, богослужінь національною мовою в умовах імперії виступають найчастіше не з релігійних переконань, а з політичних міркувань. Саме так діяв Петро I щодо українських впливів у розвої духовної культури, зокрема церковнослов'янської мови, української писемності та освіти.

Українська духовна культура багато втратила від того, що українську мову, культову обрядність було вилучено з літургійного життя, з проповідництва, молитви. Це формувало ставлення до української духовної культури як до неповноцінної, другорядної, Богу не угодної. Внаслідок цього український етнос жив у стані духовної невагомості, у неповноцінному національному просторі. Девальвація української духовної культури, рідного слова не лише в релігійно-церковному житті, духовному світі віруючого, а й у суспільній сфері загалом призвела до девальвації людських душ, втрати віри в рідну святість, рідну цінність. Ставлення через чуже і до чужого не є одухотвореним, оскільки виходить не з власного сприйняття і розуміння духовної науки Ісуса Христа. «Народ, котрий слухає служби божі на нерідній йому мові, – як справедливо зазначав митрополит Іларіон (І. Огієнко), – подібний до в'язня, що любить світлом божим через в'язничні ґрати».

Упровадження в літургійну практику церковнослов'янської мови зумовило виключення в Україні церкви з національно-формуючих чинників, перетворення її у знаряддя денационалізації, що в кінцевому підсумку призвело до конфесіоналізації свідомості. Тому *відродження українського православ'я* – це не лише зміна назви православної церкви, а й її глибока духовна і, зокрема, *мовна переорієнтація*. Останнє неодмінно передбачає відправу Богослужінь, виголошення проповідей живою мовою народу, посилення турботи священнослужителів про стан рідної мови вірян як основи їхньої національної культури і відданості вірі батьків,

видання Біблії, інших духовних книг, журналів, газет українською мовою.

У сучасних умовах Російська православна церква відіграє важливу роль щодо захисту інтересів Росії. Так, у підписаному президентом РФ указі «Про національну безпеку» висувається ідея духовної безпеки Росії, йде мова про окреслені духовні кордони, які збігаються, з одного боку, з територією колишнього Радянського Союзу, а з іншого боку, з так званою «канонічною» територією Російської православної церкви [1, с. 22]. На сьогодні цей указ підсилений ідеєю патріарха Кіріла щодо «Русского міра», згідно з якою «церковь исполняет пастырскую миссию среди народов, принимающих русскую духовную и культурную традицию как основу своей национальной идентичности» [2, с. 19]. Усе зрозуміло: поставлено за мету повну русифікацію українців!

На жаль, нинішня українська влада і частина громадян України чи то свідомо, чи не розуміючи, що витворюють московські спритники, допомагають здійсненню цього руйнівного для України замислу.

Останнім часом лунає критика щодо неврівноваженої політики української влади стосовно церковного питання й надання переваги одній з українських церков – УПЦ Московського патріархату. Хоча представники влади й УПЦ МП це заперечують, факти дозволяють стверджувати про окреслення тенденції до формування державної церкви на базі однієї з конфесій. Після приходу до влади Віктора Януковича різко змінився підхід до участі церковних діячів в офіційних заходах. Якщо раніше запрошували представників усіх церков, то зараз під час проведення державних заходів в Україні богослужіння проводять виключно представники УПЦ МП, а сам глава держави у супроводі чиновницького кортежу регулярно відвідує святкові служби у храмах лише цієї церкви. Навіть більше: під час цьогорічного різдвяного привітання Янукович згадав лише православних християн, забувши про п'ятимільйонну громаду греко-католиків.

Позиція влади стосовно церковного життя стала приводом для обурення низки церков, зокрема Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) та Української греко-католицької церкви (УГКЦ), які у спільній заяві зазначили, що дії Президента не сприяють миру та злагоді у суспільстві, а посилюють релігійну дискримінацію, розбрат і суспільне невдоволення.

У 35-й статті Конституції України зазначено, що релігійні організації відокремлені від держави, а будь-яка релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Однак, незважаючи на протести інших церков, УПЦ МП крок за кроком збільшує свої вимоги до чиновників. Так, нещодавно Гуманітарна рада при Президентові України обговорила пропозицію щодо передачі Софії Київської заповіднику «Києво-Печерська лавра», що, на думку експертів, є логічним наслідком багаторічної співпраці Партії регіонів та УПЦ МП. Влада пішла назустріч очільнику цієї церкви, митрополиту Володимиру, який неодноразово надсилав

прохання на дозвіл проведення богослужінь у Софії. Це стало причиною звернення ієрархів інших українських церков до Януковича, у якому вони наголошують, що є такими ж спадкоємцями Святої Софії, як і УПЦ МП, і закликають дозволити їм також проводити служби в цьому храмі. На звернення українських церков до Президента всупереч усім вимогам Закону відповідей не надійшло. Більш того, нинішня українська влада надає привілеї УПЦ МП у питаннях фінансування, поділу майна, виділення землі, податкових пільг тощо. Таким чином влада використовує церкву в ролі засобу пропаганди і впливу на громадян, реалізації своєї недалекоглядної політики. Такий стан речей не лише посилить міжконфесійну напругу у суспільстві, а й може стати каталізатором релігійного протистояння та порушення громадянських прав.

Дії Московського патріархату стають дедалі агресивнішими. Так 10 квітня 2011 р. збори вірян УПЦ МП у м. Києві звернулися до Президента України надати цій церкві статус «домінуючої» та закликали його припинити інтеграцію в Євросоюз. Щоправда, у керівництві УПЦ МП заявили, що не причетні до цього звернення громадськості церкви.

Одна із провідних українських православних церков – УПЦ КП – на своєму Архієрейському соборі (24 січня 2011 р.) висловила занепокоєння станом і перспективами розвитку в Україні державно-церковних відносин загалом та відносин між державою та УПЦ КП. Головними причинами занепокоєння названі:

- відсутність зустрічей керівництва держави з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, які раніше були традиційними, – незважаючи на неодноразові письмові пропозиції щодо проведення таких зустрічей;
- публічна демонстрація високопосадовими представниками держави прихильності лише до однієї з діючих в Україні конфесій, яка виявляється, в тому числі, у проведенні офіційних зустрічей лише з представниками цієї конфесії – хоча законодавством встановлена рівність всіх конфесій;
- відсутність відповідей на неодноразові письмові звернення до Президента України Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату (від 14 травня та 13 грудня 2010 р.) та Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (від 29 червня 2010 р.), хоча надання таких відповідей передбачене законом у місячний термін;
- стрімке і систематичне зростання кількості фактів прямого і непрямого втручання представників влади у життя релігійних організацій Київського Патріархату, про що йдеться у листі Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату від 13 грудня 2010 р., Зверненні учасників молитовного стояння до голови Київської ОДА від 28 грудня 2010 р., Заяві для ЗМІ Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета від 30 грудня 2010 р., Заяві Вінницької єпархії від 11 січня 2011 р., заявах і зверненнях Донецької єпархії протягом грудня-січня 2010-2011р. та інших численних заявах, зверненнях і публікаціях у засобах масової інформації.

У зв'язку з ситуацією, що склалася, позачерговий Архієрейський собор УПЦ Київського Патріархату вкотре наполегливо закликав Президента України Віктора Януковича та інших представників влади до конструктивного діалогу. «Ми переконані, що суперечливі питання взаємовідносин держави і конфесій краще вирішувати через прямий діалог сторін, проте подальша невмотивована відмова представників влади від такого діалогу змушуватиме нас шукати інших законних способів захисту прав і свобод вірних Київського Патріархату».

Слід зазначити, що зустріч Януковича з главами українських церков та релігійних організацій 21 квітня 2011 р. по суті стала формальним заходом. Про це свідчать події під час святкування Великодня та перебування патріарха Кіріла в Україні.

Ще одне питання, яке активно останнім часом прагне вирішити УПЦ МП, – ввести систему капеланства (душпастирської служби) в Збройних силах та інших силових структурах України. Згідно з Конституцією, Україна є світською державою. Тому такі намагання УПЦ МП є антиконституційними. Крім того, введення в систему силових структур України капеланів – священників Московського патріархату буде по суті створенням проросійської «п'ятої колони» антиукраїнського спрямування у військовому середовищі.

Висновки

При визначенні методологічних підходів до політики й культури державні, політичні та громадські структури мають виходити з того, що саме **національні**, а не релігійні інтереси окремих конфесій, є первинними, головними у державній культурній політиці. Саме такий підхід забезпечить національне відродження, єдність і розвиток українського суспільства.

Недалекоглядні дії партійних і громадських діячів створюють умови для поширення діяльності антиукраїнських церков. Не ведеться боротьба за об'єднання українських церков у єдину незалежну Помісну православну церкву.

Невиправданими, ганебними з точки зору відповідності інтересам національного відродження є дії урядовців, які надають приміщення, фінанси та інші пільги антиукраїнським церквам, які приймають нагороди від цих церков за свою, по суті, антиукраїнську діяльність.

Література:

1. **Власовський І.** Нарис історії Української Православної церкви: У 4-х томах, 5 кн. / Гол. ред. С. Головкин. – К.: Либідь, 1998. – Т. 4. – Ч. 2. – 398 с.
2. **Романюк А.** Ловці душ // Український тиждень. – № 30 (143), 23-29. 07. 2010. – С. 16-19.
3. Патріарх Філарет: Київський патріархат хочуть знищити до літа / 30. 01. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newsru.ua/arch/ukraine/30jan2011/patriarh.html>. – Назва з титул. екрану.